

OLIV TA'LIM MUASSASINING O'QUV JARAYONIDA KASBIY KOMPETENSIYALARNI RIVOJLANTIRISHNING PSIXOLOGIK OMILLARI

F. A. Rafiyev

JDPI katta o'qituvchisi

ANNOTATSIYA

Maqolada oily ta'lim muassasi talabalarining kasbiy kompetensiyalarni rivojlantirish muammosi o'rganilgan. Shuningdek, talabalarning ta'lim motivatsiyasi, o'qishdan qoniqish, umummadaniy kompetensiyalar bilan kasbiy kompetensiyalarni rivojlantirishning psixologik omillari ko'rib chiqilgan.

Kalit so'zlar: kasbiy kompetensiyalarni rivojlantirish, ta'lim motivatsiyasi, mashg'ulotlardan qoniqish, o'quvchilarni o'quv jarayoniga jalb qilish.

ABSTRACT

The article deals with the problem of the development of professional competencies of students of higher educational institutions. The psychological factors of educational motivation of students, satisfaction with training, development of professional competencies with general cultural competences are also considered.

Keywords: development of professional competencies, educational motivation, satisfaction with classes, student involvement in the educational process.

KIRISH

Oliy ta'limning davlat ta'lim standartlariga muvofiq oily ta'lim muassasi talabalarining umumiy madaniy va kasbiy kompetensiyalarini shakllantirishga ta'sir qiluvchi individual va shaxsiy omillarni o'rganishni talab qiladi.

Kasbiy kompetensiyalar deganda bitiruvchisining ta'lim dasturi o'zlashtirishda o'z kasbiy faoliyatini ko'nikmalar, shaxsiy fazilatlar orqali samarali amalga oshirish qobiliyati tushuniladi.

Oliy ta'lim tizimi oldida nafaqat yuqori darajadagi kasbiy kompetensiyani shakllantirish, balki unga yo'naltirilgan insoniy va ijtimoiy salohiyatini to'liq ro'yobga chiqaruvchi shaxsni shakllantirish vazifasi ham turibdi. Bu, birinchi navbatda, ta'limning yuqori darajasi jahon bozoridagi raqobatbardoshlikning hal qiluvchi omiliga aylanganligi bilan bog'liq.

Kasbiy tayyorgarlik jarayonida kasbiy kompetensiyalarning shakllanishiga tizimli, shaxslararo omillar ta'sir ko'rsatadi. Tizimli omillar qo'yigilarni o'z ichiga oladi: o'quv jarayonini tashkil etish, o'quv fanlarini tanlash, o'quv muhitini shakllantirish; shaxslararo omillar esa o'ziga xos o'qituvchilar va talabalar va talabalar o'rtasidagi o'zaro munosabatlardan suningdek, talabaning shaxsiy xususiyatlari, faollik, ishtirok etish, o'rganish motivatsiyasi, intilish darajasi, sabab va kognitiv jarayonlarning xususiyatlari va umumiy madaniy kompetensiyalarning rivojlanish darajasidan iborat.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

“Kompetensiya” tushunchasining o'zagi bilim, ko'nikma va malakalarni amaliy qo'llashga tayyorlikdir. Psixologik jihatdan, bu tayyorlik motivatsiyali komponentni o'z ichiga oladi. Ta'lim faoliyatiga kiritilgan motivatsiyaning alohida turi - bu o'quv motivatsiyasidir. Keng ma'noda talabalarni samarali bilim faoliyatiga, faol rivojlanishga undash jarayonlari, usullari, vositalari uchun ta'lim mazmuni o'quv motivatsiyasini umumiy nom sifatida ko'rish mumkin.

M.V. Matyuxina o'quv motivatsiyasi manbalariga qarab motivlarning turlarini aniqlaydi: ichki (kognitiv va ijtimoiy ehtiyojlar, shaxsning istagini aks ettiradigan ijtimoiy ma'qullangan harakatlar va yutuqlar); tashqi (masalan, talabaning ijtimoiy xulq-atvor me'rlari, yashash sharoitlari va ta'lim faoliyatini rivojlantirish bilan belgilanadigan talablar va imkoniyatlar); shaxsiy (masalan manfaatlar, ehtiyojlar, munosabatlar, standartlar va stereotiplar ta'lim va boshqa faoliyat turlarida tasdiqlash va o'zini o'zi anglash) o'z-o'zini takomillashtirish istagini belgilaydi.

A.K. Markova ta'lim sohasi tuzilishi ierarxiasini ta'kidlaydi, jumladan: o'rganishga bo'lgan ehtiyoj, o'rganishning ma'nosi, o'rganish motivi, maqsad, hissiyotlar, munosabat va qiziqish. A.A.Ponomarenkoning fikricha, talabalarni barqaror ijobiy motivatsiya shakllantirishda o'rganish motivlarining rivojlanish dinamikasini siz kuzatib borishingiz kerak dominantni motiv yoki motiv turi bilan ta'kidlaydi.

NATIJALAR

Kasbiy kompetensiyalar pedagogik kasbiy faoliyatning o'ziga xos xususiyatlarini aks ettiradi, predmet yoki fan sohasi kontekstida namoyon bo'ladi. Ular aniq kasbiy faoliyatga qobiliyat va tayyorlikning dastlabki darajasini

shakllantirishni nazarda tutadi. Kasbiy kompetensiyalarga faqat aniq ish usullarini o'zlashtirish, turli xarakterdagi aniq kasbiy muammolarni muhokama qilish va hal etishda qatnashish orqali ega bo'lish mumkin.

Talabalarning kasbiy kompetensiyasi uchta asosiy komponentdan iborat deb hisoblaymiz:

- kognitiv, bilim va uni olish usullari bilan bog'liq;
- faoliyatga asoslangan, olingan bilimlar va ko'nikmalarni amalga oshirish yo'llari asosida malakalarni shakllantirish jarayonini, ya'ni yangi vaziyatlarda professional tarzda harakat qilishga tayyorlikni belgilaydi;
- shaxsiy, shaxsning motivlari va qadriyat munosabatlarini ifodalovchi, kompetensiyani amalga oshirish jarayonida namoyon bo'ladi.

Kasbiy kompetensiyalarni shakllantirish asosida talabalarda ularning o'ziga xos kasbiy faoliyatining o'ziga xos xususiyatlarini aks ettiruvchi maxsus kasbiy kompetensiyalarni shakllantirish yo'lga qo'yiladi. Qolgan kompetensiyalarning shakllanishi, shuningdek, talabalarning kasbiy kompetensiyasining shakllanishi kasbiy kompetensiyalarning qanday, qaysi darajada shakllanishiga bog'liq.

Talabalarining kasbiy kompetensiyalarini shakllantirish deganda biz tashqi ta'sirlar ta'sirida, ya'ni fan bilimlari, ko'nikmalari, individual qobiliyatlarini olish va kelajakdagi kasbiy faoliyat sohasidagi ob'ektlarga o'tkazishda yuzaga keladigan shaxsni rivojlantirish jarayonini tushunamiz. , real ishlab chiqarish sharoitida kasbiy muammolar va vazifalarni hal qilish uchun o'quv jarayonida talabalar tomonidan tajriba o'zlashtirish holatiga bog'liq bo'ladi.

Kasbiy kompetensiyalarni shakllantirish oily ta'lim muassasi o'quv jarayonini tashkil etishda kompetensiyaga asoslangan yondashuv asosida amalga oshiriladi.

O'quv jarayonida talabalarning kasbiy kompetensiyalarini shakllantirishni o'rganish orqali biz kasbiy kompetensiyalarni shakllantirish uchun pedagogik shart-sharoitlarni ishlab chiqdik. Ammo bu ish ushbu jarayonga ijobiy ta'sir ko'rsatadigan omillarni aniqlash va o'rganishni talab qildi.

MUHOKAMA

Demak, kasbga ijobiy munosabatni shakllantirish talbalarning o'quv faoliyatini oshirishda muhim omil bo'lmoqda. Ammo ijobiy munosabat, agar u kasbni to'g'ri tushunish (shu jumladan, ayrim fanlarning rolini tushunish) bilan qo'llab-quvvatlanmasa va uni o'zlashtirish usullari bilan etarli bog'liq bo'lmasa, o'z-o'zidan muhim ahamiyatni kasb etmaydi.

Shubhasiz, talbalarning tanlagan kasbiga bo'lgan munosabatini o'rganish bilan bog'liq muammolar qatoriga qo'yidagi masalalarni kiritish lozim. Bu:

- 1) kasbdan qoniqish;
- 2) kursdan kursga qoniqish dinamikasi;
- 3) qoniqishning shakllanishiga ta'sir etuvchi omillar: ijtimoiy-psixologik, psixologik-pedagogik, differensial-psixologik, shu jumladan yoshi va jinsi;
- 4) kasbiy motivatsiya muammolari yoki boshqacha qilib aytganda, tanlangan kasbga ijobiy yoki salbiy munosabatni belgilaydigan motivlar tizimi va ierarxiyasi.

XULOSA

Shunday qilib, kasbiy kompetensiyalarning rivojlanish darajasini oshirish maqsadida ta'lim muassasalari, birinchi navbatda, talabalar faolligini shakllantirishga e'tibor berish muhimdir va o'quv faoliyatiga qiziqishni saqlab qolish va ichki motivatsiyani rivojlantirish orqali; ikkinchidan, tashqi motivatsiya va kasbiy kompetensiyalarni rivojlantirish omillarining sababiy bog'liqligini o'rganish va kasbiy ta'limning tizimli va shaxslararo omillarining ahamiyati; uchinchidan, mas'uliyatni oshirishga qaratilgan chora-tadbirlarni amalga oshirish zarur.

REFERENCES

1. Asadov Y.M. va boshqalar. "Umumta'lim tizimida o'quvchilarda kompetensiyani shakllantirishga yo'naltirilgan ta'lim texnologiyalari" o'quv-uslubiy qo'llanma T: . - 2016 yil – B.5;
2. Ismontas BB Ta'lim psixologiyasi: darslik / B.B. Ismontas. - M.: Moskva shahar psixologiya-pedagogika universiteti. 2004, 386 s.
3. Manzura, Norquziyeva. (2021). Sustainable Activity in the Teaching Profession and Its Foundations. *Psychology and Education Journal*, 58(2), 1339-1345.
4. Lyubimova O.V. 2. Normativ kasbiy kompetensiyalarni shakllantirish va tashxislashning ba'zi usullari to'g'risida / O.V. Lyubimova // Tomsk xabarnomasi davlat universiteti. 2009. No 327. S. 181-183
5. Maxfuza Usmanova, THE CONCEPT OF EDUCATIONAL PROFESSIONAL COMPETENCE AND ITS YIELD FACTORS, Архив Научных Публикаций JSPI: 2020: Архив №54